

מצגת אין כמותן - הנשים שעשו היסטוריה

תמר אשל
תמיד מגויסת

אבני מורשת

אין כמותן הנשים שעשו היסטוריה

תמר אשל, אשת עשייה ודיפלומטית, מילאה שורה ארוכה של תפקידים ממלכתיים וציבוריים. היא הייתה שגרירה באו"ם, חברת כנסת, חברת מועצת עיריית ירושלים וסגנית ראש העירייה, מזכ"לית נעמ"ת ועוד.

בתקופת המנדט הבריטי, נרתמה לשירות למען המדינה-שבדרך וביצעה משימות רבות שחלקן נשמר בסוד שנים ארוכות.

אין כמותן הנשים שעשו היסטוריה

תמר אשל נולדה בלונדון ב-1920, בעת שהוריה שהו באנגליה בשליחות ההנהלה הציונית.
אימה היא **צילה פיינברג**, אחותו של **אבשלום**, ממייסדי מחתרת ניל"י ובתם של הביל"ויים ממייסדי חדרה, **ישראל פיינברג** ו**פניה לבית בלקינד**.
אביה, **זאב שוהם**, היה מראשוני עורכי הדין בארץ.
תמר והוריה חזרו ארצה כשהייתה בת שלוש.

פניה וישראל פיינברג

אין כמותן הנשים שעשו היסטוריה

תמר התגייסה ל"הגנה" בגיל 14. מילאה תפקידי קישור ועסקה בהכנת רימונים ובפירוק אקדחים.

ב-1937 סיימה את לימודיה בבית הספר הריאלי בחיפה, ונרשמה לאוניברסיטה העברית. בימים למדה בחוג לביולוגיה ובלילות המשיכה בפעולות קישור עבור ההגנה.

אין כמותן הנשים שעשו היסטוריה

לאחר שנה, נסעה ללמוד באוניברסיטת לונדון אנטומולוגיה של צמחים כדי לסייע לחקלאות. כלידת אנגליה לא הייתה תחת מעקב השלטונות הבריטיים ולכן גויסה על ידי "ההגנה" להקים תחנת אלחוט בלתי חוקית בלונדון. מכיוון שלימודי המדעים הועברו מחוץ ללונדון, החליפה את תחום לימודיה ללימודי ערבית, איסלאם והמזרח התיכון למרות שאלה עניינו אותה פחות.

תחנת האלחוט בלונדון שימשה להעברת הודעות בין המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית לבין ההנהלה הציונית. תמר עבדה לבד מדי לילה גם בתקופת הבליץ.

אין כמותן הנשים שעשו היסטוריה

בראשית 1943 שוחררה תמר מתפקידה בתחנת האלחוט, הפסיקה את לימודיה והתנדבה לצבא הבריטי, בתפקיד נהגת בסקוטלנד.

באוגוסט 1944 הועברה למצרים. תחילה שובצה במרכז המודיעין של הצבא הבריטי בקהיר, אך סולקה משם כאשר נודעו קשריה עם ארץ ישראל. היא הועברה ליחידה שהקימה ספריות חינוכיות לחיילים לקראת שחרורם.

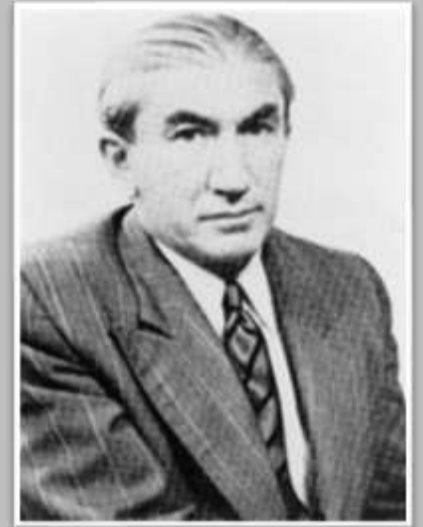
אין כמותן הנשים שעשו היסטוריה

כחיילת בריטית שהיא גם חברת "ההגנה", השתתפה תמר בפעולות מחתרתיות מגוונות וסייעה למפקדת "ההגנה" בקהיר. בין היתר הבריחה למצרים מכשיר אלחוט. היא סייעה בפרשה שנודעה כ"פרשת ארזי", הברחתו של יהודה ארזי מארץ ישראל לאיטליה דרך מצרים (יהודה ארזי שהבריח נשק ל"הגנה", נאלץ להימלט מהצבא הבריטי ולהסתתר במשך שנתיים).

אין כמותן הנשים שעשו היסטוריה

ביומו האחרון של ארזי בקהיר, לפני צאתו לאיטליה, הייתה זו תמר שליוותה אותו לבסיס חיל האוויר הבריטי בהליופוליס בעודו לבוש מדי חיל אוויר פולניים, והעבירה אותו לטייס דרום אפריקאי יהודי שהטיסו לאיטליה.

אין כמותן הנשים שעשו היסטוריה

תמר גם הייתה מעורבת
בפעולות הברחת נשק גרמני
נטוש ממצרים לארץ ישראל.
יחד עם פעילים אחרים היא
עסקה בהכנת הכיסוי לפעולות
ההברחה - זיוף תעודות
משלוח לציווד, אישורי מעבר,
אישורי חופשה, כרטיסי עבודה
לרכב ועוד.

בנוסף, עסקה בהוראת עברית
לחברי תנועת "החלוץ".

אין כמותן הנשים שעשו היסטוריה

בשנת 1946, כשהשתחררה מהצבא הבריטי, מונתה לקצינת מודיעין בשירות הידיעות (ש"י) של "ההגנה" כאחראית על הש"י המדיני בירושלים.

היא ריכזה את עבודת המעקב אחרי הדיונים הפנימיים והתקשורת בין אנשיה של ועדת אונסקו"פ, הוועדה המיוחדת של האו"ם, שהחליטה על חלוקת הארץ.

תמר ואנשיה היו מחפשים בכחי האשפה את הטיוטות שצירי הוועדה כתבו כהכנה לישיבות, וכן את הרשימות שרשמו לעצמם בתוך הדיונים. כשהניירות היו קרועים, הרכיבו אותם מחדש מפיסות הנייר. את הממצאים תמר העבירה למחלקה המדינית של הסוכנות.

ועדת אונסקו"פ
על גשר האונייה
"אקסודוס"

ועדת אונסקו"פ
עם דוד בן-גוריון

אין כמותן הנשים שעשו היסטוריה

בדצמבר 1947 תמר הגיעה למרסיי כאחראית על עלייה ד', פרשה עלומה מלפני קום המדינה שגם היום מעטים מודעים לה. עלייה ד' היא "עליית הדרכונים המזויפים".

ההתחלה הייתה במציאת פתרון ל"כפילים": אנשי בריגדה אשר נשארו באירופה לאחר שחרורם כדי לעסוק במבצעי הבריחה, הרכש והעלייה הבלתי לגלית, ובמקומם חזרו עם הבריגדה, ניצולי השואה. הניצולים קיבלו מסמכים, מדים ומעט הדרכה מהחיילים שאותם החליפו. כאשר החיילים רצו לחזור ארצה היה צורך להכין להם זהות חדשה. בהמשך עלו כך מגורשי אוניית המעפילים "אקסודוס" ועוד ניצולים. בסך הכול הגיעו ארצה בעלייה זו כ-8500 עולים. אף תפס על ידי הבריטים.

אין כמותן הנשים שעשו היסטוריה

בנוסף, היה צורך להכין דרכונים לפעילי היישוב אשר הגיעו לאירופה והיו צריכים לחצות גבולות, לאנשי מח"ל (מתנדבי חו"ל) וגח"ל (מגוייסי חו"ל), ולמומחים צבאיים שיגיעו לארץ בלי שייתפסו על ידי הבריטיים

הדפסת מסמכים
קונסולריים מזויפים,
דפוס השומר הצעיר
במרחביה, שנות ה-40

אין כמותן הנשים שעשו היסטוריה

עליה ד' הייתה מבוססת על זיוף מסמכים ובעיקר VISA-G (לתושבים חוזרים). היו תושבים בארץ שיצאו לפני מלחמת העולם השנייה לבקר את משפחותיהם ונתקעו שם. רק בסיום המלחמה יכלו לחזור לבתיהם. אנשים אלה קיבלו מקונסוליות בריטיות במקומות שונים ויזה של תושבים חוזרים.

אין כמותן הנשים שעשו היסטוריה

המטה של עלייה ד' שכן בפרבר של מרסיי, צרפת, באחוזה מגודרת גדולה. במרכז האחוזה מבנה גדול ומסביב לו צריפים וביתנים. בסביבות מרסיי היו מספר מחנות של "ההגנה" אליהם הובאו העולים מכל רחבי אירופה. לרשות המטה עמדה מעבדה משוכללת שבה יכלו ליצור העתק מדויק ומושלם מכל חותמת.

לפעילים במעבדה הייתה רשימה של קונסוליות בריטיות ברחבי העולם, שמות הקונסולים המפיקים ויזות, מספרים סידוריים ודוגמת חתימתם.

העבודה הייתה פרטנית ודרשה דיוק רב. תמר ידעה לזייף את חתימת הקונסול בשנחאי, דווקא.

מטה עלייה, מרסיי

אין כמותן הנשים שעשו היסטוריה

העולים הפכו ל"תושבים פלשתינאים חוזרים". אנשי המטה היו יוצרים משפחות מלאכותיות. צרכו שני עולים שהתאימו בנתונים כמו גיל ושפה והצמידו להם ילד שהגיע מאחד מבתי היתומים. האנשים הועלו על אוניות במרסיי, או בכפרי הדייגים בסביבה. המשלוחים כללו בדרך כלל 200-300 איש.

אין כמותן הנשים שעשו היסטוריה

ערב לפני הנסיעה, מפקדי המחנות היו מקבלים את רשימת העולים, והאנשים היו מגיעים במשאיות למטה. שם קיבלו הדרכה שכללה שם חדש, כתובת בארץ, שמות קרובים וכל אינפורמציה מינימלית הכרחית.

היחסים עם משרד הפנים ועם המשטרה הצרפתית היו מאוד אמביוולנטיים. בדרגים הגבוהים הייתה אמפתיה ונתנו סיוע, או לפחות העלימו עין.

אין כמותן הנשים שעשו היסטוריה

הנפיקו לעולים כרטיסי שהות לזרים לפי רשימות שמסרו מפקדי המחנות. לעיתים היה צורך לשחד את העוסקים במלאכה. גם המשטרה המקומית לא הייתה מקשה אחת ולפעמים באו שוטרים לערוך חיפוש.

במחנה נבנו סליקים, הוצבה שמירה בכניסה, ועם מתן ההתראה הכל הוחבא. המשטרה מעולם לא מצאה דבר.

אין כמותן הנשים שעשו היסטוריה

תמר מתארת עבודה סביב השעון ואף נטילת כדורים למניעת שינה. היא ניצלה את המעבדה ואת קשריה גם להעברת נשק ומומחים לארץ, תוך עקיפת האמברגו של האו"ם. היא מספרת על לילה שלם שבו שהה אצלם יהודה ארזי כדי להכין מסמכים ל"תותחי דגניה". ועוד, עם פרוץ מלחמת השחרור תמר ארגנה העברת מומחים צבאיים לארץ.

היא מצאה גוי דרום אפריקאי בעל חברת מטוסים קטנה, שלאחר משא ומתן מייגע, שארץ לילה שלם, הסכים להטיס את האנשים משדה תעופה קטן ליד מרסיי לשדה התעופה הקטן ליד חיפה.

"תותחי דגניה": נפוליונצ'יק,
תותח צרפתי קליבר 65 מ"מ

אין כמותן הנשים שעשו היסטוריה

בינתיים, עם קום המדינה, הורע מצבם של יהודי מרוקו. בערים אוג'דה וג'ראדה היו פרעות. יהודים רבים החליטו לצאת ברגל לציון והגיעו לאלג'יר, שם נתקלו ביחס עוין מהשלטונות. תמר נקראה לעזור. היא הגיעה לאוראן, עיר אלג'יראית על חוף הים התיכון. משם ארגנה את קבלת היהודים ושליחתם למרסיי.

אין כמותן הנשים שעשו היסטוריה

ואנקדוטה אחת מתוך קורות עלייה ד':
באחד ממחנות ההגנה המתין לעלייה נער
מבוגר מעט. לא ניתן היה להצמיד אותו
לזוגות הצעירים שהיו אז רוב העולים. כאשר
הגיע הנער למטה כדי להישלח לארץ עם זוג
מבוגר יותר, התברר שהוצמד להוריו
האמיתיים, שכבר התייאשו מלמצוא אותו.

אין כמותן הנשים שעשו היסטוריה

ותמר מסכמת:

"שישים שנה סירבתי לדבר על נושא זה. בפעילותנו כגענו בריבונותן של מדינות ידידותיות. אך ידעתי גם שטכניקה זו מנוצלת הן להצלת יהודים מארצות מצוקה והן למטרות חשובות אחרות.

כשאני מסתכלת אחורה אני משתאה על הדברים שעשינו ועל האירועים שעברנו. אני יודעת שהיינו חבורה שלא עשתה חשבונות, ועבדה מעל ליכולתה האובייקטיבית תוך אמונה במטרה."

אין כמותן הנשים שעשו היסטוריה

מקורות:

- זאת קומתך דמתה לתמר - מתוך "קירות מדברים", מוזיאון בית הגדודים באביחיל מאת: שירה מרמורשטיין וברקת עובדיה
- סיפורה של עליה ד' - מתוך אתר הפלי"ם, ההעפלה והרכש דברים שנשאה תמר אשל בכנס יוצאי הפלי"ם בשדות-ים, מאי 2007
- אני תוצר דור תש"ח - מתוך מבט גן - ראיון עם תמר אשל, 10.10.2011
- סרטון של מרים פלקוב וגרשון גרנק על מפעל החיים של תמר אשל
- התכתבות עם תמר אשל, יוני 2020

יוצרי הסדרה: מתנדבי קבוצת אבני מורשת, 2021

הפקה: ברוך ניב
תחקיר וכתיבה: שלומית הנמן
עיצוב: זאב הררי

